

LIKOVNE UMJETNOSTI I HRVATSKA MODERNA

Pavić, Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:276881>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

MARIJA PAVIĆ

LIKOVNE UMJETNOSTI I HRVATSKA MODERNA

Završni rad

Pula, rujan, 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

MARIJA PAVIĆ

LIKOVNE UMJETNOSTI I HRVATSKA MODERNA

Završni rad

JMBAG: 0303079225, redoviti student

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Hrvatska moderna književnost

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje:

Znanstvena grana:

Mentor: doc. dr. sc. Boris Koroman

Pula, rujan, 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj:

1. Uvod.....	1
2. Pokret mladih na razmeđu stoljeća.....	4
3. Osnove moderne	6
4. Pokreti unutar moderne	7
4.1 Avangarda.....	7
4.2 ekspresionizam	8
4.4 impresionizam.....	9
4.5 secesija.....	10
5. Milutin Cihlar Nehajev i Miroslav Kraljević	14
6. <i>Ištipana hartija i Psovka</i> vs. Mirkoslav Kraljević <i>U kavani</i> (detalji) i Munch <i>Krik</i>	17
7. Umjetnost impresionizma.....	21
8. Ovostrana eshatologija.....	23
9. Mitski secesionizam.....	27
10. Zaključak.....	28
11. Popis literature.....	29

1. Uvod

Završni rad razradit će temu usporedbe likovnih umjetnosti i književnih djela hrvatske moderne. Za početak će se objasniti pokret mladih kako bi se razjasnile okolinske situacije nastanka pokreta. Zatim slijedi nekoliko stranica teksta vezano za osnove moderne gdje će biti prikazani najvažniji europski pisci koji su imali utjecaj na hrvatske. Nadalje, opisat će se glavni elementi pokreta unutar moderne te će se ti alati koristiti prilikom usporedbe umjetničkih djela. Drugi dio rada bavit će se usporedbom djela pojedinih autora unutar odabranog pokreta. Usporedba će ovisiti o najočiglednijoj kategoriji koja progovara iz književnog djela. Bavit ćemo se problematikom grada i psihologizacijom unutar naturalizma. To će nam razjasniti naturalističke tehnike pisanja, ali i slikanja na neki način. Avangarda će gromoglasno progovoriti iz književnih i slikarskih umjetnina te će se usporedba voditi na crti intenziteta koji djela nude. Impresionizam će neutralizirati naturalizam i avangardu svojom neizostavnom osjetilnom koncepcijom stvaranja pa će se čini kao da je *vrijeme* stalo. Kategorija vremena provlačit će se kroz impresionizam i secesiju jer je veoma važan označitelj oba pokreta. Spomenut ćemo i veoma važnu *vanvremenost* koju je secesija obgrlila i dokazala koja je moć umjetnosti kao takve. To je, dakako, jedan od ciljeva ovog završnog rada, pokazati koliku moć umjetnost ima. Nakon toga slijedi usporedba književnika i njihovih djela s djelima likovnih umjetnika, gdje će prvo biti riječi općenito o djelu i njegovim specifikacijama i nakon toga slijedi sama usporedba. Na kraju će se iznijeti zaključak proizveden iz glavnog dijela završnoga rada.

1. Pokret mladih na razmeđu stoljeća

Potkraj 19. stoljeća javila se nova generacija entuzijasta koji su željeli u Hrvatsku uvesti promjene. Bili su izuzetno nezadovoljni stanjem unutar države jer je *Khuenovo pašovanje* prevršilo sve granice zdravoga razuma. Politička je scena bila pod Kuenovom represijom i to je otišlo toliko daleko, kako kaže Šicel u *Povijesti hrvatske književnosti*, da je „1902. opozicija u saboru spala na samo osam mandata te je vrijeme od njegova dolaska do 1895. godine zračilo nespokojem i besperspektivnošću jer je nacionalni i ekonomski integritet u Hrvatskoj bio totalno ugrožen“¹. Društvena inteligencija toliko je bila izmučena, potlačena i manipulirana da je cijelo hrvatsko društvo vodilo bitku s osvješćivanjem. Podaci su sa svih aspekata bili poražavajući. Samo 33% stanovništva bilo je pismeno.² Književnost je, naravno, nosila svoj dio tereta zbog uplitanja politike unutar stvaralačkih krugova. Vješto se njome manipuliralo te je svako odstupanje od Khuenove volje značilo kaznu. Upravo je iz toga razloga realizam uzeo maha i protegao se skroz kroz 20. stoljeće. “Khuen truže inteligenciju; najbolje umove narodne nastoji predobiti dajući im ugledne i unosne položaje; manjima, ako se ne pokore, uništava egzistenciju bez skrupula.”³ U tome mu je pomagalo bezglavo činovništvo koje je bilo obučavano za vršenje represije.

Veliki preokret dogodio se 1895. godine kada su studenti demonstrativno spalili mađarsku zastavu ispred HNK u Zagrebu, u vrijeme kada je tamo boravio Franjo Josip. Bio je to prvi nastup generacije. Tim činom postavljen je kamen temeljac za ono što danas nazivamo hrvatskom modernom. Studenti su se razbježali u Beč i Prag gdje su nastavili svoje školovanje. Veličina onoga što su napravili nije uopće mjerljiva i svaka je kritika suvišna. Ivo Hergešić to lijepo naznačuje: “Zvali se moderni, simbolisti, dekadenti, impresionisti, jedno im je zajedničko: traže nove ciljeve, idu neutrim stazama, pa i ako se čine slabim kraj snažnih pojava naturalističkog smjera vidjet ćemo zavirimo li im dublje u dušu, da to nije propadanje, dekadansa, nego da su to preteče nove snažne erupcije.”⁴ Upravo se to

¹ Miroslav Šicel: *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga 71, *Hrvatska moderna*, Matica hrvatska, Zagreb, 1975.

² Ivo Hergešić: *Hrvatska moderna*, Ex libris, Zagreb, 2005., str 12.

³ Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas*, Grafički zavod hrvatske, Zagreb, 1993., str 267.

⁴ Ivo Hergešić: *Hrvatska moderna*, Ex libris, Zagreb, 2005.

i dogodilo s hrvatskom književnošću u narednih trideset godina. Posljedica jedne tako snažne erupcije, koja je protresla hrvatsku književnost, je plodno tlo za preostale entuzijaste koji su bili spremni preuzeti teret na svoja leđa i unijeti dašak svjetske književnosti u Hrvatsku. Nakon listopadskih događanja u Zagrebu, omladina se razišla po svijetu. Najviše ih je otišlo u Beč i Prag te se kasnije ta razlika osjetila i u načinu razmišljanja o književnosti. Svatko od njih imao je nekog uzora kojeg su pratili ili čijim putem su krenuli te na taj način stvorili vlastitu prepoznatljivost. Normalna je to pojava kada se govori o naobrazbi, uvijek se zastupa nečije mišljenje, mišljenje prethodnika koji su stekli ugled. "Dok su jedni (Bečani) dekadentno nastrojeni i prožeti artizmom, drugi su naprednjački realisti, kojima je politika preča od književnosti."⁵ Djelovali su putem časopisa koje su pokrenuli. "Devedeset i osme godine imamo niz časopisa koji se pokreću, *Novo Doba* u Pragu, *Narodna misao* u Zagrebu kojoj *Pražani* daju ton te *Mladost* u Beču. Otvara se izložba secesionista u novom Umjetničkom paviljonu, popraćena književno-umjetničkom publikacijom *Hrvatski salon*."⁶ Osnovan je, zatim, časopis *Život*, potom je *Vijenac* prepušten uredništvu mladih. Nadalje, uređivao se *Savremenik*, *Hrvatski đak*, *Mlada Hrvatska* koja je bila dopuna *Hrvatskoj smotri*.

⁵ Ivo Hergešić: *Hrvatska moderna*, Ex libris, Zagreb, 2005., str 12.

⁶ Ivo Hergešić: *Hrvatska moderna*, Ex libris, Zagreb, 2005., str 43.

OSNOVE MODERNE

“Francuski je pisac, Rousseau, svom razdoblju i sljedećim epohama pružio najdojmljivije geslo *individualizma*, ističući već u prvim rečenicama *Ispovijesti* sav patos osobnosti: *Nisam nalik ni na koga od onih ljudi koje sam upoznao; usuđujem se misliti da uopće nisam nalik ni na koga u svijetu. Ako i ne vrijedim više, bar sam drukčiji.*”⁷ Dalo se primijetiti da je moderna iznjedrila iz vrlo specifičnih društveno političkih situacija pa je i sama po sebi složeno razdoblje u književnosti i umjetnosti. Problematično je, uopće, definiranje njezinih karakteristika. Redovito su to pravci u umjetnosti koji se nadovezuju i nadopunjuju jedan drugoga. Započela je nekakvim odmakom; negiranjem, nazovimo to tako, svega onoga što je bilo prije. Zasićena je bila romantičarskim opisima, realističkim prikazom društvenih problema i zaželila se postati “moderna”. Značilo je to da će ponuditi nove strukture, forme, sadržaje, da će svijet gledati iz nove perspektive a impresionizam će biti jedan od ključeva za interpretaciju. Estetski je doživljaj pokorni sluga književnosti, bez njega ona ne postoji niti se može nazivati modernom. Šicel navodi sljedeće, nazivala se ta moderna strujanja, stilovi i pravci *dekadansa, simbolizam, impresionizam ili neoromantizam* uopće nije važno; važna je njezina funkcija koja se redovito ogleda u općeljuskim problemima i, primarno, služi ljepoti, dakle estetskom doživljaju.⁸ Uloga književnosti i umjetnosti je da u čitatelju ili promatraču proizvede neku vrstu osjećaja, moderna zbog toga stavlja naglasak na njezinu estetsku funkciju koja je u ulozi pojačivača tog osjećaja. Njezina je zadaća, kadšto, upozoriti ili uputiti i na društvene promjene ili probleme ali samo u svrhu osvješćivanja jer ukoliko se prijeđe granica umjetnost se gubi kao takva i preuzima čisto didaktičku ulogu.

Iznimno je teško odrediti granice među pokretima jer se oni međuprožimaju; realizam i naturalizam žive još duboko u vrijeme moderne. Ekspresionizam se, na primjer, javio kao odgovor na impresionistički sklad te se protivi takvim zakonitostima i razbija ustaljele

⁷ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: Književni protusvjetovi, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 11.

⁸ Miroslav Šicel: *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga 71, *Hrvatska moderna*, Matica hrvatska, Zagreb, 1975., str. 8.

forme. Avangarda koja negira sve prije sebe i ne daje prostora za razmišljanje o budućnosti, bez ekspresionizma ne bi mogla postojati.

Dakle, osim novih formi, sadržaja i uloge književnosti moderna gradi svoj karakter na individualnosti. Individualnost se proteže kako kroz formu i sadržaj tako i kroz tematike koje su raznorodne i bogate. Književna tradicija joj nije strana. Mitologija je neizostavan dio gotovo svakog književnog razdoblja, čak u nekim djelima, o kojima će kasnije biti riječi, slovi kao ključ za interpretaciju. Ona nije reprezentativna odrednica hrvatske moderne ali ju je vrijedno spomenuti upravo zbog potvrde raznolikosti i književnog bogatstva koji hrvatska moderna nudi.

“Senzibilitet, osjećaj za nijansu, udublivanje u čovjekov unutarnji život, nerijetko zanemarivanje književne tradicije te, prije svega, naglašena nota pesimizma odrednice su stvaralaštva hrvatskih modernista.”⁹ Zahvalan i reprezentativan primjer za pesimizam je Janko Polić Kamov sa svojim stvaralaštvom ali i mnogi drugi koji, neovisno o avangardi, naprosto intuitivno stvaraju pesimističan prostor umjetnih svjetova. Nadovezujući se na pesimizam valja spomenuti i Nietzschea bez kojeg opća slika toga vremena ne bi bila cjelovita i koji je, dakako, indirektno, stvorio plodno tlo za promjene na novo i drugačije. Moderna je bila pravi prometni kolaps raznih smjerova, pokreta, uputnica. Razgranata mreža srednjoeuropske tradicije unijela je u našu književnost višesmjerno i, nadasve, višeslojno shvaćanje književnosti čije korijene, iako je u oprečnoj poziciji prema nacionalnoj književnoj tradiciji, moramo tražiti čak i prije romantizma i realizma.

Futurizam je bila posljednja konzekvencija ove razdrtosti – bjesomučni bijeg iz razdrtosti i negativizma sadašnjosti u deklamatornu afirmativnost – budućnosti.¹⁰

⁹ Miroslav Šicel: *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga 71, *Hrvatska moderna*, Matica hrvatska, Zagreb, 1975., str. 306.

¹⁰ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 18.

3. Pokreti unutar moderne

3.1. Avangarda

Avangarda je iznimno važan pokret unutar hrvatske moderne i europskog modernizma uopće koja je obilježila književnost i unijela u nju velike promjene. Dvadeset godina stvaranja može se staviti pod okrilje avangarde. Bilo je to razdoblje između 1910. i 1930. godine. Mnogi pokreti unutar književnosti proizvedeni su upravo u razdoblju avangarde. Negiranje prošlosti i svih konvencija koje su vrijedile do sada, prva je, i glavna, karakteristika avangardnog pokreta.

Tjeskoba, strah, urbanizam, egzistencija, egzaltacija, provokacija, eksperiment, groteska, ironija, karnevalizacija, fantastika, mit, Biblija, simultanizam, montaža, citatnost, konstrukcija, semantičke geste i nizovi, neologizmi, oslobođene riječi, sintaksa krika... pouzdani su deskriptori, ključevi za interpretaciju književnih djela, njihovih oblika i smislova, podjednako danas kao i prije osamdeset godina.¹¹

Iako dvadeset godina stvaranja nije dug vremenski period kada se govori o književnoj produkciji, bilo je to veoma plodonosnih dvadeset godina. Projektivna snaga avangardne poetike osjeća se još i danas pa ne treba naglašavati važnost avangarde kao takve. Gledano pomalo ironijski, bučno zahtijevani antitradicionalizam avangarde (negacija prošlosti, estetsko prevrednovanje tradicije) postao je tradicionalnim sredstvom i kasnijih pojedinačnih književnih praksi. Još jedna od važnijih uloga avangardnog pokreta, ali i moderne uopće, je izazivanje reakcije. Dakle, izbjegavanje pasivnosti čitatelja; konzumenata književnosti.

Najvažniji predstavnik avangarde u Hrvatskoj je Janko Polić Kamov. Osobita ličnost s vrlo čvrstim stavovima i pogledima na svijet. „Kamov je sebe smatrao najusamljenijim čovjekom na svijetu, ali je isto tako znao da ne može tražiti i dobiti podršku sredine u kojoj je živio, budući da nije mogao protiv sebe: želio je govoriti samo istinu, prepoznavati bitne društvene probleme, otvarati poglavlja sramotnih i nečasnih namjera.“¹² Lutao je tako Kamov Europom u nadi da će se moći živjeti od književnosti i dakako umro s tom nadom.

¹¹ Ivica Matičević: Hrvatska književna avangarda, programski tekstovi, Matica hrvatska, Zagreb, 2008., str 7.

¹² Ivica Matičević: Hrvatska književna avangarda, programski tekstovi, Matica hrvatska, Zagreb, 2008., str 13.

Njegov krik je veoma glasan, taman i poetski utemeljen što će se moći prepoznati u njegovim djelima.

3.2. Ekspresionizam

Ekspresionizam se, dakle, koristi avangardnom poetikom kao primarnom. Oformio se kao oprečna struja u odnosu na impresionizam. Ono što „zamjera“ impresionizmu jest sklad i prevelika okrenutost prirodi. Prvenstveno se javio u slikarstvu, tek onda njegove tragove nalazimo u književnosti. Ekspresionizam napušta ustaljene obrasce pisanja te mu je jedan od ciljeva iznijeti u književnost unutarnje stanje pjesnika. Izrazito se opirao realizmu i naturalizmu. Pjesniku nije u cilju bilo oponašati već izraziti sebe, svoje unutarnje stanje, izbaciti sve ono što ga muči, sve ono što je nakupljeno u njemu. To je bio silovit proces te se isto tako odrazi na samu formu pisanja i na oblikovanje teksta. Izraz je obilježen elipsom, inverzijom i parataksom.

„Ekspresionistički je »aktivizam«, nasuprot tomu, stavljen u službu proizvodnje, prijenosa duševnih stanja u umjetničku građu. Iznimno mjesto pri tome imaju turobni tonovi, »grč« i »krik«, ili kako je to poslije u nas rekao A. B. Šimić: »Umjetnost se ... otkriva u ekspresivnosti, ne u ljepoti.«¹³ Još neki od predstavnika su Ulderiko Donadini i Miroslav Krleža u ranim fazama.

¹³Ekspresionizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 2. 9. 2021.

3.4. Impresionizam

Impresionizam je u hrvatsku književnost ušao gotovo neprimjetno ali se, isto tako polako, uvukao u srž naše književnosti u kojoj je u tragovima ostao još i danas. Da bi ga čim bolje razumjeli važno je naglasiti njegove bitne karakteristike i način na koji stvara književnu zbilju. Impresionistička senzibilnost prva je karakteristika koja u potpunosti iskazuje smjer prema kojemu se kreće književnost impresionizma. Sa senzibilnošću, ruku pod ruku, ide osjetilnost. Kako Žmegač navodi, impresionisti ostvaruju trenutke života bez pragmatike; oni zazivaju iskustvo čiste osjetilnosti u kojemu svaki osjet iskazuje svoju autonomnu vrijednost.¹⁴ Impresionist, kao filozofska jedinka; individua, smisao pronalazi u bojama, nijansama, zvukovima te na taj način stvara, i pretače u književnost, osjetilnu mrežu. Dakle, impresionizam od književnika ne zahtjeva fokusiranost, didaktičnost već senzaciju u osjetilnom smislu koja je redovito popraćena impresionističkom zvukovnošću bez koje osjetilna komponenta ne bi bila potpuna. Pošto je riječ o psihološkim pa čak i neurokognitivnim procesima koje impresija potiče važno je naglasiti kako je razvoj psihologije zasigurno imao utjecaj na književnost. Upravo je u tom razdoblju djelovao i Sigmund Freud sa svojom psihoanalizom koja je na neki način neodvojiva od književnosti. „Impresionizam je estetsko otkrivanje posljedica naše osjetilnosti: ona nam pokazuje da nema zbilje osim osjetilne (...).“¹⁵ Dokidanje vremena još je jedna u nizu označitelja impresionizma. Za njega je važno da vrijeme teče, ono zapravo i ne postoji u nekom realnom smislu već je riječ o stanju, a ne zbivanju. To stanje je redovito „fluidno mnoštvo dojmova, s krhkom dinamikom osjetilnih podataka“.¹⁶ Jedina su istina, osjećaji, dojmovi, reakcije živaca. Prizori što ih književnici stvaraju su redovito bajkoviti, senzacionalni, intuitivno lijepi, skladni i krhki. Neke od karakteristika impresionizma nalaze se u djelima A. G. Matoša, D. Domjanića, V. Vidrića, D. Šimunovića, J. Kosora, M. Begovića.

¹⁴ Žmegač, V. *Duh impresionizma i secesije, studije o književnosti hrvatske moderne*, Drugo izdanje, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997, Str 26.

¹⁵ Žmegač, V. *Duh impresionizma i secesije, studije o književnosti hrvatske moderne*, Drugo izdanje, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997, Str 27.

¹⁶ Žmegač, V. *Duh impresionizma i secesije, studije o književnosti hrvatske moderne*, Drugo izdanje, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997, Str 27.

3.3. Secesija

Za secesiju se može reći da je više stil nego pokret. „ Secesija je samo jedna od osobito upadljivih umjetničkih koncepcija u desetljećima prije prvoga svjetskog rata, dio, dakle podsustav u sklopu složene cjeline koja se naziva hrvatska moderna (...).“¹⁷ Ukoliko se definira kao pokret moramo je objasniti u opreci s ostalim pokretima unutar hrvatske moderne. Bilo je to nešto, zaista, u potpunosti novo i drugačije. Vrlo je važno istaknuti da se više uspjela ostvariti kroz slikarstvo nego kroz književnost, što, dakako, ne znači da je u književnosti ne pronalazimo. Art Nouveau i Jugendstil jedan su od naziva koji se rabe za secesijski pokret. Žmegač navodi da se secesijski stil mora definirati u sprezi dvaju dominantnih i oprečnih načela: želja da se umjetnost stopi sa svijetom prirode, usvajajući pri tom bizarne oblike organskih i anorganskih pojava, ali u isti mah jednako je tako snažno izražena volja da se uobličeni iskustveni motivi povrgnu vrlo dosljednoj stilizaciji (Žmegač, 1997: 92).¹⁸ Dakle, pokret je, u neku ruku, paradoksalan jer se neprirodnim sredstvima želi približiti prirodi. Iz toga proizlazi artificijelnost kao bitna odrednica secesijskog stila. O tome progovara i poznati filozof Friedrich Nietzsche, koji naglašava da umjetnost ne može nikada biti previše umjetna jer je proizašla iz nečeg što je ljudskom jeziku teško opisivo, u neku ruku umjetno stvoreno što bi značilo pobjedu duha nad materijalnom zbiljom.

Kratkom usporedbom prema impresionizmu, simbolizmu i neoromantizmu dobit će se bolji uvid u secesiju. Autor navodi kako je secesija ostvarila bitan pomak u odnosu na impresionizam time što se njezino likovno shvaćanje ne zasniva na neposrednoj osjetilnosti.¹⁹ Secesija se više bavi plohamama, linijama, njezin odnos prema objektima je sintetično-apstraktan što znači da je umjetnik fokusiran i vrijeme je kategorija koja je sveprisutna. U simboličkoj poetici umjetnost mora biti odraz samotništva dok secesija traži potvrdu javnosti na svakom koru. Zato i ne čudi činjenica da je secesija napravila pomak i kada se govori o uporabnom materijalu te su joj nove podloge bile plakat i zidovi

¹⁷ Žmegač, V. *Duh impresionizma i secesije, studije o književnosti hrvatske moderne*, Drugo izdanje, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997, Str 103.

¹⁸ Žmegač, V. *Duh impresionizma i secesije, studije o književnosti hrvatske moderne*, Drugo izdanje, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997, Str 92.

¹⁹ Žmegač, V. *Duh impresionizma i secesije, studije o književnosti hrvatske moderne*, Drugo izdanje, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997, Str 99.

stambenih zgrada. Sa neoromantizmom je dijelila fantastičnost, bajkovitost te „ekscentričnost u smislu čežnje za vremenskom ili prostornom daljinom“²⁰.

²⁰ Žmegač, V. *Duh impresionizma i secesije, studije o književnosti hrvatske moderne*, Drugo izdanje, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997, Str 103.

5. Grad kao poprište duševnih kriza; Milutin Cihlar Nehajev vs. Miroslav Kraljević

Grad kao poprište duševnih kriza bila je tematika koja je objedinila naše autore. Stavljajući naglasak na razlike između sela i grada, pisci su imali neke svoje, često podosta slične, vizije europskih gradova pa i ne čudi što tako i slovi cijelo jedno poglavlje u knjizi *Književni protusvjetovi*. Janko Polić Kamov i Milutin Cihlar Nehajev dva su iznimno bitna autora za razdoblje moderne te ih spaja sklonost prema motivima karakterističnima za europski naturalizam. (...) Kamov i Nehajev slijede smjer nekih djela iz generacije naših realista, produbljujući napose interes za fenomene gradske civilizacije. Značajna djela Milutina koja će biti zanimljiva za interpretaciju i usporedbu su pripovijetka *Veliki Grad* i roman *Bijeg*.

„Jedno od bitnih obilježja djela, (*Veliki Grad*), ističe Flaker, označeno je već i naslovom: u toj pripovijesti nije toliko riječ o *karakteru* koliko o *gradu*.“²¹ Dakle, u Flakerovoj analizi spoznajemo naturalističko shvaćanje grada kao mjesta; sredine koja određuje čovjekovo ponašanje. Tijekom i naravnog zbivanja, međutim pokazuje da je Nehajev ipak bliži psihološkom pripovijedanju negoli književnim nakanama naturalističkih i futurističkih otkrivača velegrada.²² Njegovu je tekstu strano pripovijedanje (...) koje fenomen 'grad' zahvaća u totalu poput filmske kamere; što se zbiva viđeno je očima pripovjednog subjekta (...).²³ Bitno je za stil pisanja naglasiti iracionalnu komponentu zbivanja koja na vidjelo stavlja pomno motiviranje junakovih postupaka.

Mirkoviću je velegrad poprište dokazivanja osobnih sposobnosti. U početku je utjelovljenje ljudske neobuzdanosti, zatim lagano zapada u dosadu i nemoć te naposljetku kapitulira velegradom, u jednu ruku ga se poistovjećuje; uspoređuje s tipom *suvišnoga čovjeka*, poznatog napose iz ruke književnosti.²⁴

Nadalje, kako se navodi u knjizi *Književni protusvjetovi*, u pozadini Nehajevljeve pripovijetke nazire se kulturološki motiv suprotnosti između grada i sela, civilizacije i prirode, odnosno između dekadentnoga urbanog života i varljivo idealizirane prirode u

²¹ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 62.

²² N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 62.

²³ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 62

²⁴ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 62

idili. Jedan je od znakova povijesnog razdoblja u Velikom Gradu okolnost što je pisac izbjegao idilu, ostajući zaokupljen gradskom problematikom.²⁵

Slika 1 Tomislav Krizman: Bager na kanalu kod Beča

26

Veza između književnosti i likovnih umjetnosti je očita. Na slici kao glavni motiv stoji bager u crnoj boji koji simbolizira neku vrstu gradske vizure koja je isto tako vidljiva u Nehajevoj pripovijetci. Riječ je o Beču koji simbolizira europski velegrad u kojem se Mirković gubi i tone. Upravo je to sivilo koje je ogrnulo Mirkovića, ogrnulo i bager kao središnji motiv slike. Umjetan svijet koji je stvoren na ovoj slici u jednu ruku je prikaz psihološkog stanja Mirkovića. „U izbljedjelim bojama i mračnim tonovima očituje se jedno od dominantnih tematskih usmjerenja u europskoj umjetnosti u razdoblju oko godine 1914, njezin vizionarni *katastrofizam*, koji je bio suprotnost futurističke idolatrije strojeva, brzine, tehničkog napretka.“²⁷ Naturalističke komponente koje uvijek zaviru u realizam prepoznatljive su iz oba djela. Iako je u pripovijetci naglašena psihologizacija lika, pa je možemo i nazvati romanom lika, ta je psihologizacija u potpunosti naturalističke prirode. Pripovjedački ton je tmuran i taman isto kao što je atmosfera na Krizmanovoj slici.

²⁵ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: Književni protusvjetovi, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 66.

²⁶ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: Književni protusvjetovi, Matica hrvatska, Zagreb, 2001

²⁷ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: Književni protusvjetovi, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 66.

Slika 4 Miroslav Kraljević: *U gostionici*

Nadalje, roman *Bijeg* spada, isto tako, u reprezentativno djelo hrvatske moderne književnosti. „Zaokupljen temom sloma, propadanja i dekadencije, autor je usredotočen na psihološki portret jednog lika. Đuro Andrijašević (...) – prikaz introvertirane ličnosti, koja bolećivom budnošću prati tijek svoga postupnoga pada, gubitka životne snage i volje.“²⁹

Silazne životne putanje, individualne ili, ponekad, cijelih obitelji ili društvenih slojeva, najčešće plemstva, tematske su konstante takvih pripovjednih djela.³⁰

Isto to vidljivo je iz prethodno navedene slike, autora Miroslava Kraljevića *U gostionici*. Ekspresionistički autorov izričaj ima egzistencijalno i društveno uporište. Moglo bi se i samo djelo interpretirati kao vrstu psihologizacije lika, naravno unutar domene likovnih umjetnosti. Simbolika crne boje koja je dominantna u djelu Miroslava Kraljevića, dominantna je i kroz roman *Bijeg* jer prati glavnog lika kroz njegovu postupnu propast te postaje sve intenzivnija. Crnilo koje obavija Andrijaševića je crnilo koje je obavilo lika

²⁸ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: Književni protusvjetovi, Matica hrvatska, Zagreb, 2001

²⁹ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: Književni protusvjetovi, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 66.

³⁰ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: Književni protusvjetovi, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 66.

(lijevo) na slici. Usto, na slici se primjećuju i kritičari, odnosno prijeziran pogled upućen „liku“, a tako i čitatelji na svoj način mogu kritizirati Andrijaševića, ili se pak sažaliti nad njegovom sudbinom. Treba imati na umu da je *Bijeg* uvelike psihološki roman u kojemu su bitne odrednice ambijent, ozračje, ugođaj.³¹ Dakle, tri odrednice koje su označitelji i romanu i slici.

„Uskoro čitatelj spozna je da je sivo obojena veduta ne samo vizualna zbilja nego i *krajolik duše*.“³²

*Kišovit, mutan dan utapljao je u poluprozirnu maglicu velegrad. Jednolične, ogromne plohe kućnih pročelja pojačavale su dojam mrtve težine što se slegla na ljude i stvari.*³³

Ovaj citat opisuje nam grad kao poprište duševnih kriza te kao da opisuje sliku *Bager na kanalu kod Beča*. Dakle, sa slike je vidljiv kišovit i mutan dan, maglovito je te se osjeti mrtva težina koja je obuzela grad i ljude.

A prizor koji je vidljiv s druge slike *U gostionici* potkrepljuje citat: *I inače on je volio mir, pa se je veoma lako složio s davnim običajem đačkim: prosjediti čitave dane u kavani i kretati se na uskom prostoru između sveučilišnih zgrada i stalne gostione.*³⁴

Klasični naturalistički opisi podudaraju se s atmosferom sa slike.

³¹ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 71.

³² N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 71.

³³ Milutin Cihlar Nehajev: *Bijeg i Veliki Grad*, Božidar Petrač, 1. Izdanje, Zagreb, 2017., str 1.

³⁴ Milutin Cihlar Nehajev: *Bijeg i Veliki Grad*, Božidar Petrač, 1. Izdanje, Zagreb, 2017., str 1.

6. *Ištipana hartija i Psovka* vs. Mirkoslav Kraljević *U kavani* (detalji) i Munch *Krik*
Analogna dvoznačnost obilježava i iskaznu razinu Psovke, koja intonacijom i stilizacijom oponaša biblijske knjige, dok se njezin misaoni sadržaj oblikuje kao otvorena ili prikrivena kritika judeo-kršćanske religioznosti i njezinih tradicionalnih simbola.³⁵

Janko Polić Kamov: *Pjesma nad pjesmama*
Ljubim krik iz očiju tvojih i ljubim krik iz grudiju tvojih;
u njemu je ljubav naša i u boli se ljubi žena i bol rađa djecu,
*o gola ljubavi moja.*³⁶

Stoga ne čudi što je Kamov upravo jedan od drugačijih ali, svakako, neizostavnih predstavnika hrvatske moderne. Nadasve inovativan, spajao je književne tradicije s jedne strane i drugačiji, poststrukturalistički uočljiv, način pisanja.

„Kao ishodišta negativiteta konkuriraju u Ištipanoj hartiji različiti tematski kompleksi, od kojih neki vuku unatrag, u smjeru romantike, a neki su bliži modernističkoj književnosti.“³⁷
Uglavnom, važno je da pripadaju polju iracionalnoga te da ostali segmenti, poput realizma, ipak nisu uspjeli preuzeti duh zbirke. Ljudska se konačnost shvaća kao zalag za odustajanje od vjere, a neizbježnost smrti, kako se razbire iz prednjih dijelova ciklusa, baca sjenu i na druge životne sadržaje: na ljubav i na osjećaj prepletenosti s prirodom.³⁸

³⁵ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 97.

³⁶ Janko Polić Kamov: *Pjesme i novele*, DiVič, Zagreb, 2004., str 15.

³⁷ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 97..

³⁸ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 97

Slika 5 U kavani (detalji)

³⁹*Mrtav je svijet, ljubavi moja, i crno je u dosadi njegovoj;*

mrtav je narod, ljubavi moja, i sanjiva je pjesma njegova;

*suluda je šutnja, ljubavi moja, a šutnja je govor njihov.*⁴⁰

Ekspressionistička likovna stilizacija potkrepljuje Kamovljev glasan krik. Misaona fonologija krika obavijena je u crno te je isto to crnilo obavilo lik na slici *U kavani*. Šutnja je zajednički nazivnik za oba djela.

Slika 6 Krik

⁴¹ Ekspressionistički alati prisutni su u sva tri djela. Ono što svakako valja naglasiti kao neku općenitu poveznicu između djela jest intenzitet medija. Pogledamo li intenzitet boja na Kraljevićevoj i Munchovoj slici te intenzitet dojma koji Kamovljeva djela nude, jasno je da se radi o ekspresionizmu koji je proizašao iz avangarde. „Kamovljeve erotske pjesme otvoreno su izazovne, kadšto i blasfemične⁴²: o ženi govore kao o erotskom objektu, diraju normalne predodžbe o društveno prihvatljivoj spolnosti (*Krik*), predočuju muško-ženske interakcije iz gradskog polusvijeta (...).“⁴³

³⁹ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001

⁴⁰ Janko Polić Kamov: *Pjesme i novele*, DiVič, Zagreb, 2004., str 15.

⁴¹ https://www.google.com/search?q=munch+krik&source=Inms&tbm=isch&sa=X&sqi=2&ved=2ahUKEwiNn7Se4ujAhWkS_EDHRh8CyYQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1536&bih=696#imgrc=1DCCUZAs3ycYaM

⁴² Bogohulan, pogrdan.

⁴³ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 100.

Nadalje, simbolika crvene boja koja se, naizgled nebitna, kao maleni detalj nalazi na šeširu gospođe na slici *U kavani* može se usporediti sa Kamovljevom pjesmom *Valuptas*.

Nakvašeno, crno platno

kožom joj se zmijski svija

i kroz njega trzaj mesa

u ružičnom dahu sija.

To je žena trudnih sisa,

*što sa neba sapu traži...*⁴⁴

Dakle, ne samo simbolika crvene već i crne boje. Crvena koja se redovito veže uz neku vrstu strasti povezana je sa ženskim likom prisutnim na slici i u pjesmi. Dok crna boja simbolizira neku vrstu arogancije i istovremeno elegancije.

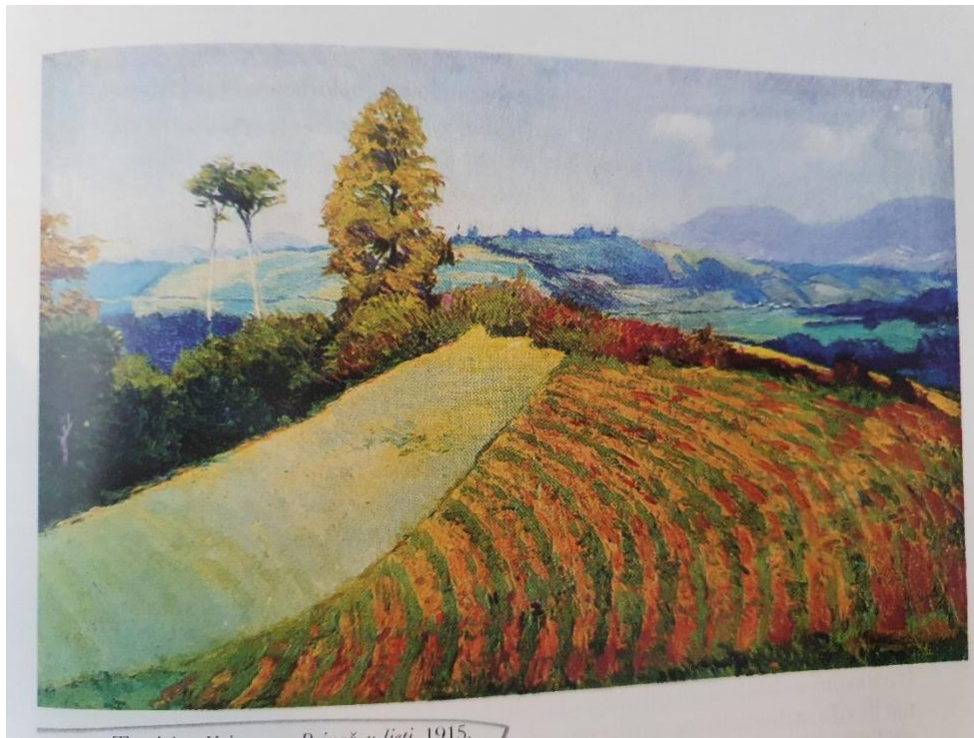
„Osim toga, u svijetu *Ištipane hartije* erotske želje, zbog društvene marginaliziranosti lirskog subjekta i njegove duševne neprilagodljivosti, uglavnom ostaju neispunjene, što povećava njihovu agresivnost, a kadšto prospješuje uspostavu simbolizacijskih *Ersatz*-objektata, među koje valja ubrojiti i *hartiju* iz naslova zbirke.“⁴⁵ Nije li ovaj citat jedan od kratkih sažetaka Munchovog *Krika*?

Zaključuje se da su navedena djela slična s obzirom na motive, u općenitomu smislu, dekadencije, erosa i konačnosti. Krik koji je prisutan u djelima Janka Polića Kamova isti je krik, u ovom slučaju nijem, prikazan na slici Edvarda Muncha. To je zapravo vapaj za pomoć, šokiranje istinitošću. Estetika ružnoga koja je proizišla iz modernizma, a vjerno slijedi književni izričaj Kamova, estetika je koja bi trebala probuditi reakciju čitatelja. Ono što je zajedničko Edvardu Munchu i Janku Poliću Kamovu je pesimističan pogled na svijet koji se odrazio na njihovu umjetnost. Iako je Munch izrazito ekspresionistički nabijen, avangarda se proteže kroz interpretaciju njegovih djela. Valja svakako spomenuti napetost koja se proteže kroz njegova djela, zatim zašiljenu formu, pomaknutu kompoziciju, bezizražajna lica i slično. Naglašene obrisne crte vidljive su i kod Muncha ali i kod Kraljevića, a isto tako i bezizražajnost lica likova. Dramatični potezi produbljuju napetost.

⁴⁴ <http://dzs.ffzg.unizg.hr/html/Poli2.htm>, 1.9.2021.

⁴⁵ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 100.

7. Umjetnost impresionizma

46

Slika 7 Pejzaž u ljeti

Pravilna kompozicija prostornog okvira prva je poveznica između Vidrićevog *Pejzaža 1* i slike *Pejzaž u ljeti*.

U travi se žute cvjetovi

I zuje zlačane pčele;

Za sjenatim onim stablima,

Krupni se oblaci bijele.

U pozadini prepoznamo tri zasebna kompozicijska plana, a čistoća njihove separacije i stupnjevitost njihova rasporeda svjedoče o tome kako su pjesniku važne geometrijske kategorije prostora, smjera i položaja. Isti princip vidljiv je i na slici *Pejzaž u ljeti* koja se, isto tako, drži određene kompozicijske strukture koja slici donosi sklad. Podijeljena je na planove kao i pjesma. Pokazatelja za to ima i dalje u pjesmi : u drugoj je strofi nebo *visoko*, seoski su krovovi *daleko*, a o *polju* koje se u trećoj strofi pruža *iza krovova* kaže se da je još *dalje*. Na slici Tomislava Krizmana, polje je veliko i prostrano te ide u daljinu, brežuljci koji se previjaju iza polja dalje, a planine su još dalje.

⁴⁶N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001

Matošev, pak, *Notturmo* na malo drugačiji način prikazuje krajolik.

Sitni cvrčak sjetno cvrči, jasan

Kao srebrn vir;

Teške oči sklapaju se na san,

S neba rosi mir.

S mrkog tornja bat

Broji pospan sat,

Blaga svjetlost sipi sa visina;

Slika 8 Claude Monet: Giverny

Matošev se lirski krajolik ne gradi samo na perceptivnom stvaranju krajobraza već i na zvučnim komponentama. Melodioznost je još jedna potvrda impresionističkog senzibiliteta kojemu je glavni cilj da recepijent uživa; odnosno doživi iskustvo čiste osjetilnosti. „Za razliku od romantičnoga krajolika, modernistički je obično manji i intimniji, sličan prostorima što ih građanin doseže kao šetač, izletnik, turist ili pacijent u boljim lječilištima.“⁴⁷ Dinamika je krhka, potanka, istančana i nadasve fluidna. Upravo je to ona komponenta, o kojoj je na početku rada bilo riječi, koja označava protok vremena odnosno stanje, a ne zbivanje. Time je istaknuto da radnja nije vremenski definirana već se naglašava vanvremenost. „To je neka vrsta stajaće, ukočene vječnosti. I u Matoševu sonetu nema sukcesivnosti, vremenske sukcesivnosti zbivanja. Sve je položeno u istu vremensku ravninu (...).“⁴⁸

Usporedimo li s prethodno navedeno sa slikom, jasno nam je da je i kod nje prisutna komponenta svevremenosti te je naglašen sadašnji trenutak. Kao što se književnici poigravaju melodioznošću i dinamikom tako slikari svoju zbilju grade na odabiru boja, pokretima kista te odabiru svjetlosti. Sugestivnost je isključivo osjetilna kako u književnosti tako i u slikarstvu. Impresionizam ne traži publiku koja će reagirati već onu koja će proživjeti umjetnost.

⁴⁷ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 190.

⁴⁸ Žmegač, V. *Duh impresionizma i secesije, studije o književnosti hrvatske moderne*, Drugo izdanje, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997, Str 66.

Dragutin Domjanić svoju *Šutnju* zaključuje motivom tišine.

*Nije to mir, to daljine – šute
Kao da tajne prislušuju koje,
Ili bi znale što strašno reći,
Pa ili ne smiju – ili se boje.*

„Domjanićeva je poenta donekle oslabljena time što je motiv otajstvene šutnje obrađen elokvencijom koja je obratno proporcionalna njegovoj zagonetnosti.“⁴⁹

Oscar-Claude Monet je najdosljedniji francuski slikar impresionizma. Njegova slika o zalasku sunca najavila je europski impresionizam. Monetova djela su zaista čisto impresionistička. Slikao je većinom prirodu i igrao se nježnim bojama. Slike ostavljaju jak dojam na konzumenta te se uistinu u njima može uživati. Za razliku od ostalih pokreta, impresionizam se može svrstati u onaj dio umjetnosti koji preferira uživanje nad didaktičnošću.

Slika 9 Claude Monet: *Impresija: izlazak sunca*

⁵⁰*Nebeski putnik mjesec
Lako je odskakivo
Nad svijetlim oblačnim rubom
I opet u nebo plivo.*⁵¹

„Bit modernističkoga lirskoga krajolika zasigurno nije u njegovoj opisivačkoj racionalnosti.“⁵² I upravo je u tome ljepota impresionističke umjetnosti. Stvarnost nam prikazuje uljepšanu i dotjeranu, dovedenu do

⁴⁹ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 194.

⁵⁰ <http://gimnazija-fgalovic.hr/2017/11/13/claude-monet-impresija-izlazak-sunca-1872/>, 31.8.

⁵¹ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 189.

⁵² N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 189.

najviše forme lijepoga što ga književnost ili kakva druga umjetnost može prikazati. *Nebeski putnik mjesec*, kojega Vidrić navodi u svojoj pjesmi, je natprirodna izmaštana pojava, dotjerana kako bi čitatelj uživao u pjesmi. Isto je i sa slikom Claudea Moneta, ona nije napravljena realistički i toga je promatrač svjestan, no bez obzira na to on u njoj uživa i proživljava određene emocije koje mu slika nudi. U tome i jest ljepota umjetnosti, u promatraču pobuđuje osjećaje, i to razni spektar osjećaja kojih možda sam autor i nije svjestan.

„Sličnosti između njegovog pjesničkog postupka i stvaranja francuskih impresionista, posebice Claudea Moneta, nalaze se u izboru teme, tehnici slikanja odnosno pjevanja, izboru boja, studiju materije te srodnosti lirskih kodova u poeziji i slikarstvu. Zajedničke osobine također su u viđenju motiva, zračnosti perspektive, formalnoj i unutarnjoj lakoći pokreta, sugestivnosti izraza i specifičnom poetsko-umjetničkom doživljaju, koji proizlazi iz istovrsnog trenutnog nadahnuća.“⁵³

U tom se pogledu da izvesti zaključak kako je upravo impresionizam neutralizirao pH cijelog pokreta; moderne koja je sama po sebi bila izrazito bučna, recimo u ovome kontekstu *kisela*. Velik zadatak koji je književnost dvadesetog stoljeća stavila na svoja leđa imala je potporu impresionizma koji joj je u svoj mucu redovito nudio osjetilni doživljaj.⁵⁴

Slika 10 Claude Monet: *San Giorgio Maggiore at Dusk*

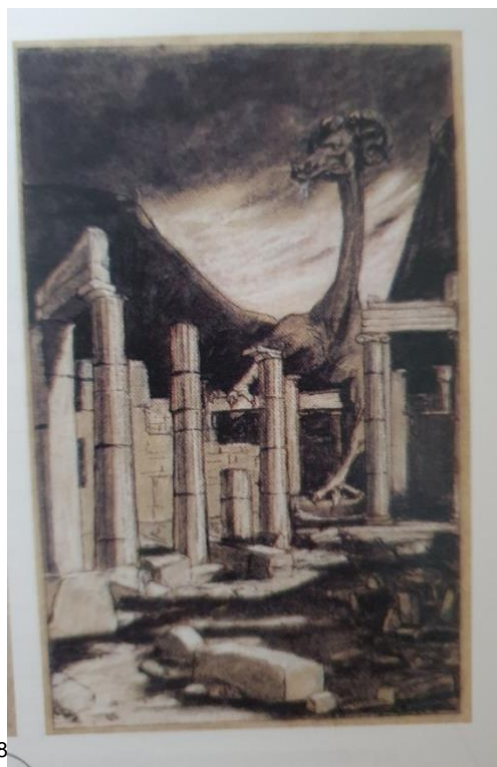
8. Ovostrana eshatologija

⁵³ Mokorović, L.J. *Dva slikarska aspekta Vidrićeva pjesništva*, Izvorni znanstveni članak, Online izvor: file:///C:/Users/Windows/Downloads/5_Mokrovic.pdf.

⁵⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/San_Giorgio_Maggiore_at_Dusk#/media/File:Claude_Monet,_Saint-Georges_majeur_au_cr%C3%A9puscule.jpg, 1.9.

„Od načina na koji prosječan član građanskoga društva razmišlja o osobnoj budućnosti ili o budućim stanjima svoje civilizacije, prospektne fantazije pjesnika modernista ponajviše se razlikuju jakim oslonom na mit ili na religiju, osobito na doživljaj životnoga i povijesnoga vremena svojstven judeo-kršćanskoj apokaliptici i eshatologiji⁵⁵.“⁵⁶ Dakle, kada modernisti pišu o vizijama budućnosti oni se zapravo okreću književnoj tradiciji, odnosno gledajući unaprijed kreću se unutra. „Razlog zbog kojega je budućnost u doba oko godina 1900. toliko privlačila iracionalističke interpretatore – bilo književne ili druge – jest u tome što tadašnja ideologija i politika nisu ostvarile uvjete za racionalan pristup problemima kolektivnoga života i društvenoga sistema.“⁵⁷

Slika Bela Čikoš: Iz ciklusa *Apokalipsa*, 1903.

58

Slika 11 Bela Čikoš-Sesija: Iz ciklusa *apokalipsa*⁵⁹

Janko Polić Kamov: *Pjesma suncu*

⁵⁵ Obrađuje teme u svezi sa smrću i zagrobnim životom.

⁵⁶ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 205.

⁵⁷ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 209.

⁵⁸ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001.

⁵⁹ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001.

*Doći će sunce, ledena dušo, i rasplinit će sablasti mraza;
doći će mlađani bog i dat će ti plamen krvi svoje;
topla je njegova krv i riječi su njegove ko riječi ljubavnika:
bog je on strasti i čista je njegova strast;*

Na slici Bele Čikoša vidljivo je apokaliptično stanje, odnosno prikazani su iracionalni; nadnaravni simboli koje je lako iščitati. Isti taj apokaliptični tonaliteta osjeti se i u pjesmi Janka Polića Kamova. Čitajući pjesmu osjeti se da će upravo to o čemu pjesnik govori biti nešto veliko i dosad neviđeno, nešto nadnaravno. Ta komponenta nadnaravnosti tj. iracionalnosti karakteristična je za moderniste kada je riječ o razmišljanju o budućnosti.

Crni i sivi tonovi usuglašeni su sa sljedećom strofom *Pjesme suncu*:

*Nelijepa je melanholija tvoja ko zvonjava;
turobni su akordi tvoji ko orgulje;
sva si žalosna; sva si tužna ko veliki tjedan:
nema strasti u boli tvojoj, i bol je tvoja bol s nirvane.*

Ton je dramatičan s prizvucima proročanstva. Te je upravo proročanstvo poveznica s religijskim vizijama.

Regresivni finalizam modernističke lirike zanimljivo je svjedočenje o sposobnosti poezije da oživi tipične figure i retoričke geste iracionalističkih svjetonazora, a učinak što ga on ima i na današnjeg čitatelja potvrđuje koliko su relikti mita i religije djelotvorni kao sredstvo estetičke komunikacije.⁶⁰

Intonacija prisutna kod Janka Polića Kamova redovito je gromoglasna, crna, apokaliptična jer to je način na koji je on razmišljao i percipirao svijet oko sebe. Ono što je vidljivo sa slika je upravo svijet kakav nam Kamov predstavlja u svojim zbirkama pjesmi. Dotiče se vrlo osjetljivih tema, kao što je društveno stanje, ženska ljepota i moral. Redovito su sve to kritike na stanje stvari unutar društva te su slike Bele Čikoša Secesije upravo odraz Kamovljeve percepcije.

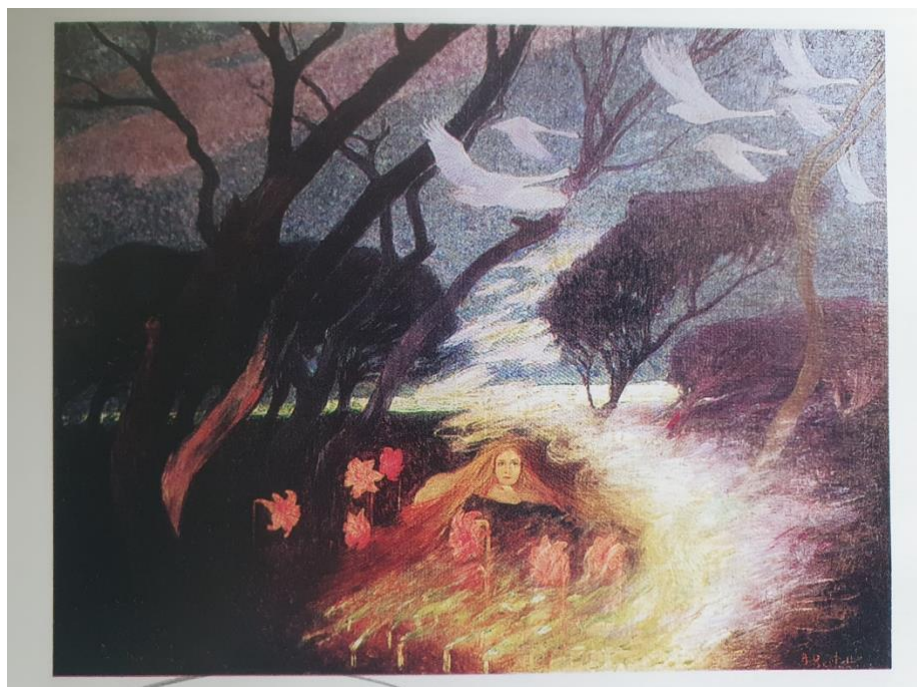
9. Mitski secesionizam

⁶⁰ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 208.

Mitska podloga neizbježan je element i moderne književnosti. Susrećemo ju u Nazorovim tekstovima isprepletenu sa suvremenim secesijskim postupcima. Kritika je upozorila na književni kontekst Nazorovih fantastičnih priča, na neoromantičke poetske sklonosti, napose na djela Oscara Wildea, koje su tada, u mnogim prijevodima, bitno utjecale na oblikovanje predodžbe o književnoj varijanti stilske tendencije nazvane *modern style*, *Jugendstil*, *art nouveau*.⁶¹

Reprezentativna djela koja možemo svrstati unutar mitskog secesionizma jesu Nazorov *Albus kralj* te sve priče Ivane Brlić Mažuranić.

„*Grad mu se dizao na brijegu pokraj mora. Gradio ga devet godina. Temelji gradski bijahu od granita iskopanog na dnu morskome, zidovi od klisura, pragovi od mramora iz dubokih kamenoloma. I kralj udari na svoj grad dvoja vrata. Ona prema istoku kroz koja ulazi dan bila su od zlata, a ona prema zapadu kroz koja se noć šulja bila su od mjedi. Jata galebova letjela su i kričala od zore do mraka okolo kule iz koje je kralj gledao tri puta na dan je li sve mirno i pokorno u njegovu gradu.*“⁶²

63

Slika 12 Sjećanje

⁶¹ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 275.

⁶² https://halynina-e-knjiznica.webnode.hr/files/200000062-322ce322d0/nazor_odabranepripovijetke.pdf.

⁶³ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001.

„ Zašao neki momak u šumu Striborovu, a nije zao da je ono šuma začarana i da se u njoj svakojaka čuda zbivaju. Zbivala se u njoj čuda dobra, ali naopaka –svakome po zasluži.“⁶⁴

Mit je, naprosto, neizostavan dio cijele književne tradicije. Pošto je simbolizam nekako svojstven i secesiji ali i neoromantizmu logično je zaključiti da se književna tradicija ponavlja. Upravo taj mitski svijet na kojemu se gradi književni; umjetni svijet zajednička je točka na horizontu starije hrvatske književnosti. Žmegač navodi sljedeće: „Prozna umjetnost Istarskih priča moderan je secesionistički pohod u predjele domaćega folklor. Pučka mašta i duhovnost neizdvojiv su dio toga pripovjedanja.“⁶⁵ Zbog toga je *Albus kralj* reprezentativno djelo kada se govori o mitskom secesionizmu.

„U proznim, pjesničkim djelima istarskoga ciklusa (Istarski gradovi, Kralj Albus, Divić grad i dr.) on je, osim konkretne slike, dao naslutiti mitološke korijene nastanka građevina, sakralnu simboliku izgradnje, povezanost s kozmogonijskom mitologijom i druge elemente.“⁶⁶

Ti mitološki sjajni svjetovi koji su dijametralna suprotnost realizmu iznjedrili su, eto, iz Nazorovih priča ali su ih, kao što je vidljivo sa slike, majstori slikarstva isto tako željni. Razne su tehnike kojima se slikari služe kako bi dočarali taj svijet. Odabir boja svakako je bitan ali valja spomenuti i neobičnu igru sa svjetlom koje nas odmiče od realizma. Lik koji je prikazan na slici *Sjećanje* mogli bismo prepoznati u nekoj od priča Ivane Brlić Mažuranić, a možda je i ova šuma u kojoj se lik nalazi upravo Striborova šuma. „Bogato opremljen svijet patuljaka, divova, dobrih i zlih vila te mnoštva drugih stvorova pučke mitologije ne bi smio zastrti spoznaju da se Priče (koje spisateljica, uostalom, nigdje ne naziva bajkama, što zacjelo nije slučaj), pretežno ne povode za uzorcima tipičnih pučkih tvorevina u europskoj tradiciji (...).“⁶⁷

No, čemu toliko spominjanja književne tradicije?

⁶⁴ Donat, B., Zidić, I., *Antologija hrvatske fantastične proze i slikarstva*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1975., str 149.

⁶⁵ Donat, B., Zidić, I., *Antologija hrvatske fantastične proze i slikarstva*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1975., str 96.

⁶⁶ file:///C:/Users/Windows/Downloads/Jevgenij_Pas_c_enko.pdf

⁶⁷ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 283.

Slika 13 Petar Orlić: Regoč, ilustracija iz knjige *Priče iz davnine* Ivane Brlić Mažuranić, 1916.

⁶⁸„U pojedinim se pričama časomice čini kao da radnjom ravnaju motivi tzv. seoskih novela (kada, na primjer, u Regoču važna pokretna strana nije čarobnjaštvo, nego vrlo pozaična zavada između susjednih sela, svađa radi gumna i radi pašnjaka, radi mlinova i radi drvosjeka); (...), pa se čitatelj sjeti autoričina djeda , tvorca spjeva o smrti Smail-age Čengića; a ponekad opet preteže dojam da je riječ – kako bi rekao Andersen – o slikovnici bez slika, koja je namjenjena dječjoj sobi uređenoj u

secesijskom stilu.“⁶⁹

Ilustracija Regoča potvrđuje kako je secesija daleko od sfere estetskog izraza. Secesija je nešto više od samog estetskog izraza. Ona nadmašuje i formu i izraz, poigrava se novim, čudnim i fantastičnim. I upravo je taj fantastični dio spaja s neoromantizmom koji iz nje progovara. Dvije se slike, stavljene u poglavlje mitskog secesionizma, izvršno podudaraju s tezom koju iznosi autor u knjizi *Duh impresionizma i secesije*: „Secesijski je pokret imao dva raznorodna uporišta: u poletima monističkoga svjetonazora i u mitovima neoromantizma te u primjeni umjetničke slobode izborne pod geslom *l`art pour l`art*.“⁷⁰ Raznovrsnost jest ono što secesiju čini toliko posebnijom od drugih, kroz nju progovaraju i ostali pravci moderne ali na nešto drugačiji način. Ono što nam potvrđuje da su izabrana reprezentativna djela upravo secesijska jest njihova udaljenost od realističke zbilje te se

⁶⁸ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001.

⁶⁹ N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str 283.

⁷⁰ V. Žmegač: *Duh impresionizma i secesije*, *Hrvatska moderna*, Drugo izdanje, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 93.

naglašava „samosvojnost estetskih postupaka“⁷¹ koji stilizacijsku igru čine doslovno fantastičnom. Plošni oblici i obrisne crte prisutne kod ilustracije Regoča čisto su secesionističke. Osebujan stilski pečat, secesija je ostavila na cijelu jednu književnu epohu.

⁷¹ Donat, B., Zidić, I., *Antologija hrvatske fantastične proze i slikarstva*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1975., str 96.

10. Zaključak

Dakle, veza između književnosti i slikarstva je neupitna. Svi pravci koji su se javljali u umjetnosti prožimali su jednako i književnost i slikarstvo. Ono po čemu se razlikuju je medij i zakonitosti koje svaka domena donosi za sebe. Važno je, dakle, da se zapravo moć umjetnosti iscrtava upravo u njezinoj moći na prilagodbu; promjenu. Stoga, književnost i slikarstvo dvije su kategorije umjetnosti čija je razlika u načinu ostvarivanja. Put je jednak, ideja nastala u umu prolazi kroz filter etike i morala, zatim se realizira kroz drugačiji medij sa svim zakonitostima nekog razdoblja u umjetnosti. Stoga, ne čudi što je teorija književnosti iznimno važna znanstvena disciplina koja nam nudi razne ključeve za, ajmo to tako nazvati, dekodiranje književnosti. No, ovaj je seminarski rad prikazao nit koja povezuje dvije, s obzirom na medij, polarizirane umjetnosti. Svakako valja naglasiti da slikarstvo crpi motive iz književnosti, a kadšto književnost iz slikarstva.

11. Popis literature

N. Batušić, Z. Kravar, V. Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001.

V. Žmegač: *Duh impresionizma i secesije, Hrvatska moderna*, Drugo izdanje, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1997.

Ivo Hergešić: *Hrvatska moderna*, Ex libris, Zagreb, 2005.

Miroslav Šicel: *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga 71, *Hrvatska moderna*, Matica hrvatska, Zagreb, 1975.

Petar Prelog: *Hrvatska moderna umjetnost i nacionalni identitet*, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2018.

Darko Gašparović: Janko Polić Kamov, *Izabrana djela 1.*, Matica hrvatska, Zagreb, 2007.

Božidar Petrač: Izabrana djela Milutina Cihlara Nehajeva, *Bijeg i Veliki Grad*, 1. izdanje, Zagreb, 2017.

Igor Židić: *Miroslav Kraljević*, Moderna, Zagreb, 2010.

Dragica Dujmović-Markusi: *Janko Polić Kamov, Pjesme i novele*, DiVič, Zagreb, 2004.

Ivica Matičević: Hrvatska književna avangarda, *Programski tekstovi*, Matica hrvatska, Zagreb 2008.

Vladimir Čerina: *Janko Polić Kamov*, Izdanje knjižare Gjura Trbojevića, Rijeka, 1913.

<https://www.enciklopedija.hr/>